

ОСВІТНЯ СФЕРА У ЕПОХУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ – КАРДИНАЛЬНА ЗМІНА ПРІОРИТЕТІВ

Юрій МОСКАЛЬ,

редактор альманаху,

науковий співробітник НДІ методології та економіки вищої освіти
Національного економічного університету (м. Тернопіль)

Copyright © 2007

*Термін “глобалізація” нерідко зустрічається у новітніх дослідницьких роботах, присвячених сучасним проблемам вищої освіти. Як слушно зазначив віце-канцлер Кінгстонського університету П. Скотт (Велика Британія), “університети долучені до процесу глобалізації почасти як об’єкти і навіть жертви цих процесів, а почасти як суб’єкти або головні посередники”. На думку багатьох експертів, основний чинник, що впливає на освіту – економічна ідеологія глобалізації, яка підкреслює першорядне значення ринку і применшує роль державного сектора.**

Ставлення до глобалізації через історичні, політичні, культурні та економічні особливості неоднорідне. У лютому 2000 року міністр освіти Великої Британії, звертаючись до керівників вищих навчальних закладів країни, підкреслив, що вони повинні швидко пристосовуватися до впливу глобалізації і поширення новітніх технологій. У них немає альтернативи активізації своєї діяльності у сфері організації дистанційного навчання через мережу Інтернет: “хто не діятиме – не виживе, й уряд не буде їх рятувати”. Таке саме ставлення до цих процесів й у інших англослов’янських країнах (зокрема, у США, Австралії та Новій Зеландії), де реформа систем освіти просякнута ідеями глобалізації, яка, своєю чергою, сприяє стандартизації систем знань і конвергенції їх навчальних структур. Проте не слід вважати, що всі держави рухаються до всесвітньої монолітної структури освіти, хоча через посилення глобальної раціональності освітні системи будуть багато в чому схожими.

Формування глобального ринку стало однією з основних причин скорочення фінансування вищої освіти в останнє десятиліття минулого століття. Перетворення вищої освіти із елітарної в масову – одна з найвизначніших подій останнього часу. За 40 років (із середини 50-х до середини 90-х) чисельність студентів у

* Дослідження здійснене в рамках колективної теми “Економіка та управління інноваційними процесами у вищому навчальному закладі”, затвердженій УкрІНТЕІ (державний реєстраційний номер 0106 У 000514) 10.01.2006 (Шифр: НДЦ-11-06-“К”).

країнах Європи збільшилися вдвітьєтеро (від 30 до 70% випускників середньої школи). З початку 80-х років чисельність студентів зросла на третину. Водночас частка державних видатків на потреби освіти неухильно скорочувалася. Внесок штатів (яким у США належить провідна роль у державному фінансуванні ВНЗ) в загальну суму фінансування вищої освіти знизився з 45% в 1985 році до 38,2% у 1995 році. Істотно скоротилася бюджетна підтримка освіти і в країнах Західної Європи (де традиційна участь держави у фінансуванні вищої школи було більша, ніж у США; у Німеччині, Австрії й Італії в середині 90-х років вона складала близько 90%, у Великій Британії, Португалії та Фінляндії – 80%, в Данії, Швеції й Ірландії – 70%). Сьогодні в цих країнах частка витрат з розрахунку на одного студента набагато менша: так, у Великій Британії вона скоротилася на 40% за період між 1976 та 1993 роками.

Зменшення державного фінансування на фоні випереджаючого інфляцію зростання витрат європейських коледжів і університетів привело до швидкого старіння устаткування, будівель й аудиторій, бібліотечних фондів, зниження вимог до кваліфікації педагогічних кадрів, браку навчально-методичних матеріалів. Щоб радикально змінити ситуацію, багато країн стали переймати досвід США; половину потрібних коштів місцеві заклади освіти отримують за рахунок студентів або від зацікавлених осіб, організацій, фірм. Одночасно були посилені вимоги держави стосовно відповідальності вищих навчальних закладів за результати своєї роботи. Система оцінки їх діяльності на основі моніторингу виконання поставлених завдань дозволила розробити оптимальну модель планування і розподілу фінансових ресурсів між університетами.

Скорочення фінансування спонукало університети до вибудовування більш тісних зв'язків із фірмами та корпораціями, створення комерційних підрозділів, продажу освітніх послуг іноземним студентам. Як зазначає міністр освіти Австралії А. Ванстоун, "щоб вижити і процвітати в швидкозмінному світі, університети повинні пристосуватися до глобалізації (що вже роблять інші галузі), увійти до ринку і стати бізнес-структурами, орієнтованими на споживача".

Використовуючи такі аргументи, як необхідність збереження свого місця на глобальному ринку, збільшення числа високооплачуваних працівників і досягнення процвітання, уряди США, Канади, Великої Британії й Австралії проводять політику "академічного капіталізму", в рамках якого університети все більше функціонують як своєрідні ринкові структури. Характерними особливостями американської моделі "приватизації" вищої освіти є введення або збільшення платні за навчання, перехід від стипендій до освітніх кредитів, надання переваг комерційно вигідним дослідженням перед фундаментальними.

Високотехнологічні дослідження частіше проводяться в рамках консорціумів, утворених бізнес-структурами, державою та університетами для вирішення конкретних завдань окремих клієнтів. Оскільки ВНЗ – ключові ланки подібних альянсів, то ця діяльність серйозно впливає на організацію досліджень і підготовку висококваліфікованих фахівців, веде до організаційних і структурних змін у сфері вищої освіти. Таким чином стимулюється створення "підприємницьких" уні-

верситетів, які характеризуються “ринковою” поведінкою та управлінням. Такий заклад слугує інтересам приватного сектору, націлений на комерціалізацію наукових досліджень. Відповідно, зростає роль приватного фінансування, змінюються підходи до оцінки результатів діяльності, управління і планування ґрунтуються на менеджерській етиці. Одним з результатів цих процесів стає фрагментація викладання і досліджень. На думку ряду експертів, такі тенденції руйнують традиційні організаційні структури і функції вищої освіти, вступають в суперечність з основоположною метою вищої школи, мінімізують її внесок у розвиток фундаментальних досліджень.

У результаті домінування орієнтованої на отримання швидкого економічного результату глобал-парадигми академічна функція університету стає другорядною. На перший план виходять ринкові імперативи. Викладачі щоразу менше приймають участь у процесі ухвалення рішень, скорочується ступінь колегіальності, розширюється коло діяльності, яка приносить дохід, зменшується час відведений на наукове спілкування з колегами.

Багато університетів, перейнявши ринкову ідеологію, перестали виконувати роль активних і незалежних публічних критиків. Викладачі поступово перетворювалися у підприємців. Проте перспективи розвитку освіти в XXI столітті багато західних фахівців пов’язують саме із процесами глобалізації, у тому числі глобальної інформатизації. Ж. Бенде, директор Управління аналізу і прогнозування ЮНЕСКО, вважає, що в умовах третьої промислової революції, яку переживає сучасний світ, суспільство потребує вироблення нового соціального контракту, що відповідає сучасним імперативам. Соціальний контракт епохи другої промислової революції ґрунтувався на принципах фордизму в економічній сфері і на концепції держави “доброго генія” – в соціальній. Він швидко втрачає свою силу під тиском глобалізації економіки, яка веде до формування мережевої структури господарських зв’язків, радикальних технологічних зрушень. Стрижнем нового соціального контракту повинне стати, на його думку, отримання освіти впродовж усього життя людини. Така освіта сприятиме гуманізації процесу глобалізації і демократичному розвитку суспільства.

Принцип освіти для всіх протягом життя припускає, що ВНЗ повинні стимулювати у людей прагнення до отримання знань, тобто вони повинні “навчити вчитися”. Орієнтація на безперервне навчання потрібна, оскільки в умовах швидких технологічних зрушень неможливо точно спрогнозувати структуру попиту на фахівців у майбутньому, передбачити появу нових професій. Водночас управлінець застерігає від спрощеного підходу до подібного навчання, тому що йдеться про формування “суспільства, яке навчається”, абсолютно нового домену, що виходить за межі концепції “трьох періодів життя” – навчання, трудової діяльності і перебування на пенсії. Навчання дорослих у різноманітних формах покликане стати суспільним пріоритетом. У зв’язку з цим важливо переглянути роль університетів. Із “фабрик” з виробництва дипломованих фахівців і “башт із слонової кістки” вони повинні трансформуватися в основні генератори економічного і культурного розвитку.